

4. Хоррманн Е.А. *Некоторые аспекты гармонизации и унификации частного права в Европейском союзе. Журнал международного права.* 2012. № 4. С. 135-149.

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ  
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ  
З ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ  
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КРИМІНАЛЬНЕ  
ПРАВО» В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ**

**Оробець К. М.**

*кандидат юридичних наук,  
асистент кафедри кримінального права № 2  
Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

Матеріали практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є невід’ємною складовою навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Кримінальне право» у закладах вищої юридичної освіти сучасних європейських держав. Зокрема, опрацювання цих матеріалів є необхідним при підготовці до колоквіумів та вирішенні завдань, уміщених у навчально-методичних посібниках для студентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна).

Потреба у вивченні практики ЄСПЛ при підготовці майбутніх юристів зумовлена насамперед ратифікацією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, отже, виходячи з ч. 1 ст. 9 Конституції України, вона визнається частиною національного законодавства. А за ч. 5 ст. 3 Кримінального кодексу (КК) України закони України

про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Згідно зі ст. 17 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. На наш погляд, рішення ЄСПЛ не містять, не змінюють і не скасовують правових норм, через що вони можуть виступати «джерелами» лише щодо правозастосовної практики. Тим не менш, вони відіграють важливу роль у тлумаченні правових норм, сприяють затвердженню однакових підходів у вирішенні питань, які визначаються Конвенцією, і зокрема тих, що належать до сфери кримінального права, на практиці.

При цьому слід звернути увагу на те, що застосування правових позицій ЄСПЛ у діяльності суддів українських судів стикається з суттєвої перешкодою у вигляді незнання та нерозуміння як Конвенції, так і практики ЄСПЛ [2, с. 147], що ускладнюється відсутністю чітких правил і рекомендацій щодо використання рішень ЄСПЛ [3]. Отже, навички майбутніх юристів використовувати правові позиції ЄСПЛ у практичній діяльності стають однією з найактуальніших предметних компетентностей, що мають бути сформовані в результаті вивчення начальної дисципліни «Кримінальне право». Слід повністю підтримати думку С. Гончаренка про те, що вивчення Конвенції (а разом із нею і правових позицій ЄСПЛ) має бути інтегроване у традиційні навчальні дисципліни [1, с. 254].

Як показує практика педагогічної діяльності, під час використання правових позицій ЄСПЛ у студентів у деяких випадках можуть виникати труднощі, серед яких можна виділити ті, що виникають у процесі самостійного пошуку джерел, які відповідають тому чи іншому теоретичному питанню з Загальної чи Особливої частини кримінального права, практичному казусу або темі індивідуального завдання,

та складнощі при безпосередньому опрацюванні зазначених матеріалів.

Зазначені труднощі на різних етапах вивчення курсу «Кримінальне право» пов'язані насамперед із тим, що рішення ЄСПЛ, на відміну від рішень національних судів, не мають жорсткої «прив'язки» до конкретних приписів КК чи навіть галузі права, розглядаючи наскрізні, міжгалузеві (кримінально-правові, кримінальні процесуальні та ін.) питання в контексті положень Конвенції. Наприклад, у справі «Лавентс проти Латвії» було встановлено порушення права на свободу і безпеку; права на розгляд справи впродовж розумного строку і права на її розгляд неупередженим судом; презумпції невинуватості; поваги до сімейного життя і до таємниці листування. Причому домашній арешт і перебування в лікарні ЄСПЛ оцінив як обмеження права на особисту свободу [4]. Тоді як у КК України завідомо незаконні домашній арешт або тримання під вартою визнаються кримінальним правопорушенням проти правосуддя (ч. 2 ст. 371, розділ XVIII Особливої частини), а не проти волі, честі та гідності особи (розділ III Особливої частини).

У зв'язку з цим пошуку й подальшому опрацюванню матеріалів практики ЄСПЛ при вивченні навчальної дисципліни «Кримінальне право» має передувати засвоєння знань із теми, яка й визначає межі пошуку. Після цього доцільно ознайомитися з Конвенцією, виділити положення, які стосуються того чи іншого інституту кримінального права. Сам пошук доцільно здійснювати з використанням офіційних електронних ресурсів, таких, як *hudo.c.echr.coe.int*, *zakon.rada.gov.ua*. Також у процесі пошуку необхідно спиратися на оптимальний набір ключових слів (опорних термінів), що відповідають темі курсу чи окремому питанню. Так, ключовими словами, через які в мережі Інтернет можна відшукати рішення ЄСПЛ, подібні до того, що було винесено у справі «Лавентс проти Латвії», будуть терміни «незаконний домашній арешт», «незаконне тримання під вартою» тощо, а не

загальні терміни на кшталт «злочини проти правосуддя», які можуть вживатися для позначення ознак низки різних кримінальних правопорушень (причому не обов'язково тих, які відповідають розділу XVIII Особливої частини КК України). Таким чином, доцільно рекомендувати при пошуку матеріалів практики ЄСПЛ використовувати якомога вужчі за значенням терміни, за можливістю однозначні й такі, що відображають сутність питання. У разі пошуку джерел іншими мовами, якими студент не володіє на фаховому рівні, важливо забезпечити якісний переклад юридичної термінології.

Під час вивчення правових позицій ЄСПЛ нерідко як проблема постає тлумачення термінів, що за своїм формальним виразом та (або) значенням не мають повних аналогів у національному законодавстві та кримінально-правовій доктрині, до прикладу, «втручання», «мінімальний ступінь жорстокості», «пропорційність», «харасмент» тощо. Скажімо, термін «втручання» у практиці ЄСПЛ може позначати широке коло правообмежень, до яких, звичайно, можна віднести і правообмеження в порядку застосування покарання до засудженого; так, у п. 38 рішення у справі «Ісмаїлов проти Росії» зазначено, що «пропорційність втручання» має відповідати тяжкості порушення [7]. У п. 86 рішення у справі «Буїд проти Бельгії» ЄСПЛ вказав на те, що катуванням (яке заборонене ст. 3 Конвенції) може бути визнане поведження, яке досягло «мінімального ступеню жорстокості» [5]. Термін «харасмент» уживається для позначення різних видів переслідування або залякування, як тих, що відповідають ознакам кримінального правопорушення за КК України (наприклад, погроза вбивством, примушування до вступу в статевий зв'язок, порушення недоторканності приватного життя тощо), так і тих, які не визнаються кримінально протиправними (наприклад, харасмент у формі словесної образи учня вчителем у справі «Ф.О. проти Хорватії» [6]).

Отож, існує потреба в перекладі, аналізі, узагальненні та систематизації матеріалів практики ЄСПЛ з публікацією в

паперовій або електронній формі тематично систематизованих витягів з рішень. Певні напрацювання в цьому напрямку, звісно, наявні, проте потреба в них є перманентною. Наголосимо: особливість таких публікацій навчального спрямування полягає в тому, що вони повинні мати не оглядовий характер, а порівняльно-правовий: правові позиції ЄСПЛ мають розглядатися у їх співвідношенні з положеннями національного кримінального права. Так, у процесі висвітлення особливостей кваліфікації тих чи інших кримінальних правопорушень ці позиції можуть виступати як орієнтир при розкритті складних питань розмежування суміжних кримінальних правопорушень, відмежування останніх від правомірної з точки зору кримінального права поведінки.

Здатне сприяти підвищенню якості засвоєння студентами правових позицій ЄСПЛ створення глосарію основних термінів, які вживаються в національному кримінальному праві та у практиці ЄСПЛ, до кожної теми, що вивчається. Такий глосарій-мінімум як базис для формування понятійного юридичного мислення може бути викладений у підручниках, навчальних або навчально-методичних посібниках, а ось розкриття значення цих та інших термінів із наведенням конкретних практичних прикладів може бути складовою частиною самостійної та (або) індивідуальної (в тому числі і науково-дослідницької) роботи студентів із подальшою їх перевіркою викладачем. Це дозволить студентам набути знання щодо застосування юридичної термінології в національній і міжнародній судовій практиці, сформувати навички її правильного тлумачення.

### **Література:**

1. Гончаренко С. Лекція доцента С. Гончаренка: «Методика викладання положень Європейської конвенції з прав людини і прецедентного права Європейського суду з прав людини у

юридичних вищих навчальних закладах». *Право України*. 2011. № 7. С. 251-268.

2. Ільченко І. Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. *Право України*. 2009. № 10. С. 145-148.

3. Павлюковець Т. Роль та місце рішень ЄСПЛ в українській судовій системі. *Юридична газета online*. 24 листопада 2020. № 22 (728). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-ta-misce-rishen-espl-v-ukrayinskiy-sudoviyy-sistemi.html> (дата звернення: 31.05.2022).

4. Справа «Лавентс проти Латвії (Lavents v. Latvia)». Рішення Європейського суду з прав людини, 18.11.2002. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980\\_175#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_175#Text) (дата звернення: 31.05.2022).

5. Case of Bouyid v. Belgium. Application no. 23380/09. Judgment. Strasbourg, 28 September 2015. Final. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-157670> (дата звернення: 31.05.2022).

6. Case of F.O. v. Croatia. Application no. 29555/13. Judgment. Strasbourg, 22 April 2021. Final. 06/09/2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-209331> (дата звернення: 31.05.2022).

7. Case of Ismayilov v. Russia. Application no. 30352/03. Judgment. Strasbourg, 6 November 2008. Final. 6 April 2009. URL: <https://rm.coe.int/16806ebe18> (дата звернення: 31.05.2022).